

Ειρήνη Χιωτάκη-Πούλου*, Αλέξανδρος Σακελλαρίου**

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ «ΓΕΝΙΑΣ ΤΩΝ 700 ΕΥΡΩ» ΚΑΙ Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΗΣ ΣΤΟΝ ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΤΥΠΟ: ΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία θέτουμε ως αντικείμενο μελέτης τη λεγόμενη «γενιά των 700 ευρώ», υπό μία κοινωνιολογική προσέγγιση, με κύριους στόχους, πρώτον, να απαντήσουμε στο αν πρόκειται για μία ομοιογενή κοινωνική ομάδα και στο αν είναι κοινωνικά κατασκευασμένη και, δεύτερον, να αναδείξουμε τον τρόπο σύνθεσης και παρουσίας της στην ελληνική κοινωνία. Στην προσπάθειά μας αυτή συνδυάζουμε τις θεωρητικές προτάσεις του P. Bourdieu και του K. Mannheim σχετικά με την κοινωνική κατασκευή της νεολαίας και τη διαδοχή των γενεών με εκείνη του Z. Bauman για την κατανάλωση, και αναζητάμε τον τρόπο ανάδυσης της γενιάς αυτής μέσω του ημερήσιου Τύπου, εφαρμόζοντας τη θεματική ανάλυση περιεχομένου.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το ζήτημα της λεγόμενης «γενιάς των 700 ευρώ» απασχολεί τα τελευταία χρόνια την ελληνική κοινωνία, χωρίς, όμως, έως τώρα να έχει μελετηθεί διεξοδικά, ενώ προβάλλεται από τον Τύπο, ηλεκτρονικό και γραπτό, με αφιερώματα και εκπομπές τηλεοπτικών σταθμών, που στοχεύουν στην ανάδειξη των προβλημάτων της, σε σημείο πλέον να μην

*Δρ Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου, Διδάσκουσα στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου (Π.Δ. 407/80).

** Δρ Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου.

υπάρχουν παρά λίγοι, οι οποίοι δεν έχουν πληροφορηθεί την ύπαρξη της εν λόγω γενιάς.

Στην παρούσα εργασία πρόκειται να μελετήσουμε τη «γενιά των 700 ευρώ» από κοινωνιολογική σκοπιά, και το πρωτεύον ερώτημα το οποίο θέτουμε είναι το αν και κατά πόσο η «γενιά των 700 ευρώ» αποτελεί μία γενιά κοινωνικά κατασκευασμένη, κυρίως από την προηγούμενη της γενιά, με συνέπεια να διατηρείται σε «κατάσταση διαρκούς νεότητας» και εξάρτησης. Η υπόθεσή μας, κατά συνέπεια, είναι ότι η «γενιά των 700 ευρώ» φαίνεται να είναι κοινωνικά κατασκευασμένη και να αναδύεται εντός μιας υπερκαταναλωτικής κοινωνίας, η οποία αντιλαμβάνεται τον εαυτό της μειονεκτικά έναντι της προηγούμενης γενιάς, με συνέπεια να παραμένει σε μια κατάσταση νεότητας και ταυτόχρονα σε σχέση εξάρτησης από τη γενιά των γονέων της. Τα επιμέρους ερωτήματα τα οποία θα μας απασχολήσουν είναι τα εξής: Τι είναι η «γενιά των 700 ευρώ»; Ποια είναι τα κυριότερα χαρακτηριστικά της ταυτότητάς της; Ποια η θέση της στη σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία και οι αλληλεπιδράσεις της με αυτήν; Στην προσπάθειά μας θα αξιοποιήσουμε, αφενός, τον τρόπο με το οποίον η ίδια η γενιά αυτοπροσδιορίζεται, τόσο μέσω του Τύπου, όσο και μέσω του ιστολογίου (blog) το οποίο διατηρεί στο διαδίκτυο και, αφετέρου, τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται από τον ημερήσιο Τύπο, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης περιεχομένου.

Καίριες για τη μελέτη μας είναι οι παρατηρήσεις και οι προτάσεις του του K. Mannheim (1952), ο οποίος ανέδειξε πρώτος την κοινωνιολογική διάσταση στην ανάδυση των γενεών και στη μεταξύ τους σύγκρουση, αλλά κυρίως του P. Bourdieu (1993). Επιπλέον, σκοπεύουμε να διερευνήσουμε σε ποιο βαθμό η σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία συνδράμει μέσω του άκρατου και άκριτου καταναλωτισμού στη διαμόρφωση αυτής της γενιάς, έχοντας ως αφετηρία κυρίως τα έργα του Z. Bauman (2002, 2008) και δευτερευόντως του J. Baudrillard (2005).

Οφείλουμε να τονίσουμε ότι αυτού του είδους η γενιά, δηλαδή η προσδιοριζόμενη βάσει των οικονομικών της απολαβών, δεν αποτελεί αποκλειστικά ελληνικό γεγονός αλλά διαπιστώνεται ήδη στον ευρωπαϊκό χώρο. Μάλιστα στην Ιταλία το όλο ζήτημα ήρθε στο προσκήνιο όταν εκδόθηκε το βιβλίο «Η γενιά των 1000 ευρώ»,¹ στο οποίο μέλη της γενιάς

1. Βλ. Incorvaia A. και Rimassa A., 2006, *Generazione Mille Euro*, Milano, RCS Libri S.p.A. Για την ελληνική έκδοση βλ. Ινκορβία Α. και Ριμάσα, Α., 2008, *Η γενιά των 1000*

εξέφραζαν τα προβλήματά τους, τις ανησυχίες τους, τις σκέψεις και περιέγραφαν την καθημερινή ζωή τους. Σύμφωνα με έναν από τους συγγραφείς δεν έκαναν τίποτα άλλο από το να ξεσκεπάσουν ένα καζάνι, το οποίο ήδη έβραζε. Πρόκειται, συνεπώς, για μια περίπτωση, η οποία δεν είναι μοναδική στην Ελλάδα, αλλά αφορά και άλλες κοινωνίες, διότι η εν λόγω στάση των προγενέστερων γενεών έναντι των επόμενων έχει κοινά χαρακτηριστικά σε πολλές δυτικές, τουλάχιστον, κοινωνίες.

2. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΓΕΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ

Το κύριο ερώτημα, όπως προείπαμε, είναι το αν και κατά πόσο η εν λόγω γενιά αποτελεί μία κοινωνική κατασκευή. Το ερώτημα έχει τεθεί στο πεδίο της «νεότητας», της «νεολαίας»² και των γενεών εν γένει, ήδη από τον K. Mannheim και εν συνεχεία από τον P. Bourdieu, τις θέσεις των οποίων θα συζητήσουμε στη συνέχεια. Τι σημαίνει όμως κοινωνική κατασκευή; Δεν θα μπορούσε να υπάρξει ο αντίλογος ότι υπό μία κοινωνιολογική προσέγγιση το κάθε τι στην κοινωνία του ανθρώπου είναι και κοινωνικά κατασκευασμένο; Και τι ακριβώς εννοούμε με τον όρο κοινωνική κατασκευή; Μήπως ότι η γενιά αυτή δεν υπάρχει;

Κατ' αρχάς, θεωρείται πλέον αποδεκτό ότι ακόμα και οι λεγόμενες φυσικές και βιολογικές διαστάσεις του ανθρώπου διαπλέκονται διαλεκτικά με την κοινωνία στην οποία διαβιό και με τις κοινωνικές σχέσεις τις οποίες αναπτύσσει εντός αυτής αλλά και επηρεάζονται καθοριστικά από τις τελευταίες. Το ίδιο ισχύει και για τα λεγόμενα ατομικά ή ψυχολογικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου, τα οποία, σε καμία περίπτωση, δεν μπορεί να είναι εξατομικευμένα και πλήρως αποκομμένα από το κοινωνικό πλαίσιο. Από τη στιγμή κατά την οποία ο άνθρωπος γεννιέται

ευρώ, Αθήνα, Καστανιώτης. Το εν λόγω βιβλίο έγινε best-seller όχι μόνο στην Ιταλία, αλλά και στις περισσότερες χώρες στις οποίες κυκλοφόρησε. Βλ. και την ιστοσελίδα της γενιάς στην οποία ο τίτλος και ο υπότιτλος είναι οι εξής: 1000 euros generation home. The community of «(un)happy 1000 euros employees» <http://www.generazione1000.com>

2. Για το ζήτημα της νεολαίας, της νεότητας, της νέας γενιάς, ως όρων και αντικειμένων μελέτης βλέπε, ενδεικτικά, Δεμερτζής Ν. και Σταυρακάκης Γ., 2008, *Νεολαία: ο αστάθμητος παράγοντας*, Αθήνα, Πολύτροπον, ιδίως τα κεφάλαια 1 και 2 και, επίσης, Μουσούρου Λ., 2005, *Εισαγωγή στην κοινωνιολογία των ηλικιών και των γενεών*, Αθήνα, Gutenberg, ιδίως το κεφάλαιο 3.

και εντάσσεται στην κοινωνία αρχίζει να δέχεται τις επιδράσεις της, συχνά μάλιστα χωρίς να το αντιλαμβάνεται, αλλά και να μπορεί να αντιδράσει έναντι αυτών. Ο άνθρωπος συνεπώς βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση με την κοινωνία του, η οποία ενδέχεται να διαμορφώνει, λιγότερο ή περισσότερο, και τα φυσικά ή βιολογικά του χαρακτηριστικά (Montlibert, 2003, σ. 31-51, σ. 77-82 και σ. 91-101). Καμία ανθρώπινη ζωή, ακόμη, ούτε και του αναχωρητή στην ερημιά της φύσης είναι δυνατή και αντιληπτή χωρίς την ύπαρξη ενός κόσμου, ο οποίος άμεσα ή έμμεσα μαρτυρεί την παρουσία άλλων ανθρώπινων όντων (Άρεντ, 1986, σ. 39), καθώς το σώμα βρίσκεται μέσα στον κοινωνικό κόσμο, αλλά και ο κοινωνικός κόσμος βρίσκεται μέσα στο σώμα (Bourdieu, 2001, σ. 59).

Εφόσον αποδεχόμαστε τη σημαντική διάσταση του κοινωνικού στη ζωή του ανθρώπου, μήπως ερχόμαστε πιο κοντά στο να αποδεχτούμε και την κοινωνική κατασκευή των γενεών; Προφανώς, η κάθε γενιά τόσο ως όρος όσο και ως πραγματικότητα δεν είναι δυνατόν να θεωρείται ποτέ «φυσική» και μόνο «φυσική». Κατά συνέπεια, όταν κάνουμε λόγο για την κοινωνική κατασκευή της «γενιάς των 700 ευρώ» δεν επιδιώκουμε να αναπαράξουμε κάτι αυτονόητο και προφανές, αλλά να διερευνήσουμε το γιατί αποτελεί κοινωνική κατασκευή.

2.1. Από τον Mannheim στον Bourdieu

Ο πρώτος ο οποίος ασχολήθηκε με την κοινωνιολογική διάσταση των γενεών και με το ζήτημα της σύνθεσής τους ήταν ο Karl Mannheim. Ο Mannheim τονίζει τη δυσκολία της κοινωνιολογικής μελέτης των γενεών, διότι, όπως διαπιστώνει, η γενιά καθορίζεται από βιολογικά χαρακτηριστικά, δηλαδή την ηλικία, και συνεπώς δεν αποτελεί μία συγκεκριμένη ομάδα με τη σημασία μίας κοινότητας, τα μέλη της οποίας γνωρίζονται μεταξύ τους και αλληλεπιδρούν δυναμικά (Mannheim, 1952, σ. 288-289). Ο Mannheim, όμως, ενώ αναγνωρίζει την κοινωνιολογική κατηγορία «γενιά», τις κοινωνικές της διαστάσεις και τη θέση της στην κοινωνία, εντούτοις δεν θα διαβεί στο επόμενο στάδιο της υπόθεσης, ότι η γενιά, μία γενιά, αποτελεί μία κοινωνική κατασκευή όχι διότι απλώς εντάσσεται και δρα εντός της κοινωνίας, αλλά, ενδεχομένως, επειδή τοποθετείται εκεί ως γενιά από κάποια άλλη γενιά ή κοινωνική ομάδα, μέσω των σχέσεων εξουσίας και κυρίως της συμβολικής τους μορφής.

Αυτό το θεωρητικό πέρασμα λαμβάνει χώρα με τον P. Bourdieu, ο οποίος, αναφερόμενος κατά κύριο λόγο στον όρο «νεότητα», «νεολαία», τονίζει με έμφαση ότι πρόκειται για μία κοινωνική κατασκευή και ότι

πρόκειται απλώς για μία λέξη (Bourdieu, 1993, σ. 94-102). Ο Bourdieu υποστηρίζει ότι ο ηλικιακός διαχωρισμός είναι αυθαίρετος και ότι ο λογικός διαχωρισμός «νέων και μεγάλων» είναι κατ' ουσίαν ένα ζήτημα εξουσίας, διότι η ηλικιακή κατηγοριοποίηση πάντα σημαίνει την τοποθέτηση ορίων και την παραγωγή μίας τάξης την οποία ο καθένας πρέπει να διατηρεί κρατώντας τον εαυτό του σε αυτήν τη θέση (Bourdieu, 1993, σ. 94). Κατά συνέπεια οι κατηγορίες «νεότητα» και «ηλικία» δεν είναι αυτοαποδεικνυόμενες, αλλά κοινωνικά κατασκευασμένες στη διαμάχη μεταξύ «νέων» και «μεγάλων», διότι η ηλικία αποτελεί μεν ένα βιολογικό δεδομένο, το οποίο, όμως, κοινωνικά χειραγωγείται και χειραγωγεί. Το να κάνουμε λόγο για τη νεολαία ως κοινωνική ομάδα, μία κατασκευασμένη κοινωνική ομάδα με κοινά ενδιαφέροντα, συνδυάζοντας δηλαδή αυτά τα ενδιαφέροντα σε μία βιολογικά καθοριζόμενη ηλικία, αποτελεί κατ' ουσίαν εμφανή χειραγώγηση (Bourdieu, 1993, σ. 95).

Εκείνο που τονίζει ο Bourdieu, δηλαδή, είναι ότι εντός του κοινωνικού πεδίου αναδύονται και αναπτύσσονται σχέσεις εξουσίας μεταξύ κοινωνικών ομάδων, οι οποίες είναι συχνά σχέσεις συμβολικής εξουσίας, και οι συγκρούσεις, οι οποίες εμφανίζονται ως διαγενεακές, εκδηλώνονται μέσω προσώπων ή ηλικιακών ομάδων επί τη βάση διαφορετικών σχέσεων στο εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς είναι κατ' ουσίαν συγκρούσεις συστημάτων φιλοδοξιών διαμορφωμένων σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Το όλο ζήτημα, συνεπώς, της σύγκρουσης των γενεών σχετίζεται με την εκπαίδευση και τα αποκτημένα προσόντα, και εκείνο το οποίο εν τέλει διακυβεύεται είναι η μετάδοση της εξουσίας και των προνομίων μεταξύ των γενεών (Bourdieu, 1993, σ. 101).

Θα μπορούσαμε, συνεπώς, να υποστηρίξουμε ότι η διάκριση και η σύγκρουση μεταξύ των γενεών δεν σχετίζονται με την ηλικία και τις ηλικιακές διαφορές αλλά με σχέσεις εξουσίας. Οι μεγαλύτερες ηλικιακά γενιές επιδιώκουν να διατηρήσουν τους νέους στη νεότητα, διότι με αυτόν τον τρόπο οι νέοι μένουν εκτός του διακυβεύματος της εξουσίας και της συμμετοχής στη διακυβέρνηση, ενώ από την άλλη μεριά και οι νέοι με τη σειρά τους ενδιαφέρονται να πιέσουν τους μεγαλύτερους προς την «κατηγορία» των γηρατειών, ώστε να αναλάβουν οι ίδιοι πρωταγωνιστικό ρόλο στην κοινωνία και στο πεδίο της εξουσίας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της εκατέρωθεν προσπάθειας μπορούν να διαπιστωθούν στην κοινωνία σε ποικίλα πεδία, όπου συχνά οι νεότερες γενιές αντιπαρά τίθενται με τις προηγούμενες και ηλικιακά μεγαλύτερες για την κατάληψη θεσμικών και εργασιακών θέσεων.

2.2. Από τον Baudrillard στον Bauman: Η «γενιά των 700 ευρώ» και η καταναλωτική κοινωνία

Το ζήτημα της καταναλωτικής ή της υπερ-καταναλωτικής κοινωνίας έχει μελετηθεί εκτενώς και δεν σκοπεύουμε να παρουσιάσουμε κάτι καινοτόμο στην παρούσα εργασία. Εκείνο το οποίο μας απασχολεί και θεωρούμε σημαντικό είναι το ζήτημα τού κατά πόσο η καταναλωτική κοινωνία επιδρά στη δημιουργία, στην κοινωνική κατασκευή της «γενιάς των 700 ευρώ». Είναι δεδομένο ότι από τη στιγμή που θεωρούμε ότι η σύγχρονη κοινωνία είναι καταναλωτική και μάλιστα υπερ-καταναλωτική και επίσης ότι η εκάστοτε γενιά δεν μπορεί παρά να συνδέεται και να επηρεάζεται από την κοινωνία, οδηγούμαστε στο να θεωρήσουμε ότι η υπό μελέτη γενιά δέχεται την επίδραση και κατασκευάζεται στο πλαίσιο του σύγχρονου καταναλωτισμού.

Σύμφωνα με τον J. Baudrillard, οι νέες γενιές είναι στο εξής κληρονόμοι και κληρονομούν όχι μόνο τα αγαθά αλλά και το φυσικό δικαίωμα στην αφθονία (Baudrillard, 2005, σ. 22). Σε μια κοινωνία, κατά συνέπεια, η οποία θεωρεί τα μέλη της πρωτίστως καταναλωτές και μόνο δευτερευόντως παραγωγούς, όπου πρώτα από όλα οι σημερινοί φτωχοί είναι μη καταναλωτές και όχι άνεργοι (Bauman, 2002, σ. 250), τίθεται προς διερεύνηση η θέση και η σχέση της «γενιάς των 700 ευρώ» με την κατανάλωση και τον καταναλωτισμό. Το ερώτημα, δηλαδή, το οποίο τίθεται είναι μήπως η εν λόγω γενιά, μεγαλωμένη στα νάματα του καταναλωτισμού, κατ' ουσίαν δεν διεκδικεί μια ζωή μακριά από τη φτώχεια αλλά μια ζωή εφάμιλλη της σύγχρονης υπερ-καταναλωτικής κοινωνίας. Αξίζει να αναρωτηθούμε αν η γενιά αυτή αναζητάει εργασία ή εργασία με υψηλότερες αμοιβές, δηλαδή περισσότερα χρήματα, αν θεωρείται πρωτίστως ως καταναλωτική ομάδα και έπειτα ως παραγωγική, αν εν τέλει διεκδικεί αυτό που ο Baudrillard ονομάζει κληρονομικό δικαίωμα στην αφθονία, για το οποίο ευθύνη φέρει και η προηγούμενη γενιά. Η σημερινή κοινωνικο-οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα δεν μπορεί παρά να είναι ευθύνη των προηγούμενων γενεών, οι οποίες, αφού ικανοποίησαν τις προσωπικές τους επιθυμίες, εργασιακές και καταναλωτικές, τις μετέφεραν και στα παιδιά τους, τα οποία, όμως, δεν μπορούν να τις ικανοποιήσουν. Συνεπώς, σήμερα η νέα γενιά, η «γενιά των 700 ευρώ», αδυνατεί να αποβάλλει καταναλωτικές συνήθειες, τις οποίες εμφύσησε σ' αυτήν η προηγούμενη γενιά, οι γονείς της, και προφανώς αδυνατεί να ανεξαρτητοποιηθεί οικονομικά. Η διαπίστωση είναι ότι η προηγούμενη γενιά έρχεται ως από μηχανής θεός να συνδράμει τη νέα γενιά προσφέροντάς της ό,τι δεν μπο-

ρεί να αποκτήσει μόνη της, πιέζοντάς την, κατά την ορολογία του Bourdieu, ξανά στη «νεότητα», διότι η οικονομική εξάρτηση από την οικογένεια σε συνεχή βάση και όχι μόνο σε μία στιγμή αδιεξόδου επιτείνει αυτήν τη σχέση εξουσίας, η οποία εκλαμβάνεται ως φυσική, δηλαδή ως συμβολική εξουσία.

Είναι ενδεικτικό ότι πρώτιστο ζήτημα σε όλες σχεδόν τις συνεντεύξεις ή τις αυτοπαρουσιάσεις τους τα μέλη της γενιάς ζητάνε περισσότερα χρήματα και καλύτερη διαβίωση στη βάση υλικών αγαθών, όπως κινητά, σπίτια, ταξίδια, αυτοκίνητα, εξόδους, διασκέδασεις, ενώ, όπου δεν αναφέρονται ρητά τα καταναλωτικά αντικείμενα, υπονοούνται μέσω της ζήτησης αυξημένων μισθών. Στην ουσία θα λέγαμε ότι σήμερα η «γενιά των 700 ευρώ» κατατηγορεί την προηγούμενη γενιά όχι τόσο διότι δεν έχει εργασία, δηλαδή για την ανεργία της, αλλά διότι δεν έχει ή δεν βρίσκει καλά, πολύ καλά, αμειβόμενη εργασία προκειμένου να μπορεί να καταναλώνει. Δεν την κατηγορεί ότι την καθιστά άνεργη αλλά μη καταναλωτική, αδύναμη καταναλωτικά και, άρα, την σπρώχνει εκτός του σύγχρονου καταναλωτικού προτύπου, το οποίο, όπως τονίζει και ο Bauman, προτάσσει η σύγχρονη κοινωνία στην οποία κυριαρχεί το «σύνδρομο του καταναλωτισμού» που προσηλώνεται στην ταχύτητα, στην υπερβολή και στην απόρριψη ως προς τα υλικά αγαθά (Bauman, 2008, σ. 113).

3. Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στόχος της παρούσας έρευνας, όπως προαναφέρθηκε, είναι να μελετηθεί ο τρόπος με τον οποίο παράγεται και ανα-παράγεται η κοινωνική κατηγορία «γενιά των 700 ευρώ» από τον ημερήσιο Τύπο. Το ερευνητικό υλικό που επιλέχθηκε συνίσταται σε πολιτικές εφημερίδες πρωινής και απογευματινής κυκλοφορίας. Η δειγματοληψία πραγματοποιήθηκε βάσει του αριθμού των φύλλων κυκλοφορίας της κάθε εφημερίδας και, τελικά, επιλέχθηκαν οι έξι πρώτες σε κυκλοφορία εφημερίδες για τη χρονική περίοδο 2007-2008. Οι εφημερίδες αυτές είναι, κατά σειρά ετήσιας κυκλοφορίας, οι ακόλουθες: *Καθημερινή*, *Τα Νέα*, *Ελευθεροτυπία*, *Το Βήμα*, *Έθνος*, *Ελεύθερος Τύπος*, οι οποίες έχουν ετήσια κυκλοφορία άνω των δέκα εκατομμυρίων φύλλων. Τα άρθρα που χρησιμοποιήθηκαν από κάθε εφημερίδα ήταν εκείνα τα οποία είχαν άμεση ή έμμεση αναφορά στη βασική αναλυτική μας κατηγορία, δηλαδή τη «γενιά των 700 ευρώ», και αφορούν στα έτη 2007-2008, και στον Ιανουάριο του 2009.

Η μέθοδος, η οποία υιοθετήθηκε για την ανάλυση των επιλεγμένων άρθρων είναι η κλασική θεματική ανάλυση, η οποία αναφέρεται στη

διαδικασία ανάλυσης νοηματοδοτικών πρακτικών που δίνουν τη δυνατότητα στα άτομα να βιώνουν τα αντικείμενα, τις λέξεις και τις πρακτικές (Howarth, 2000, σ. 10). Δεν εστιάζουμε, δηλαδή, στις γλωσσολογικές λεπτομέρειες των κειμένων, αλλά μας ενδιαφέρει να αποσυνθέσουμε τη νοηματική δομή του κειμένου έχοντας ως στόχο να λάβουμε απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα που έχουμε διατυπώσει. Άλλωστε, στο πλαίσιο κάθε ποιοτικής μεθόδου ανάλυσης, το θεωρητικό πλαίσιο πρέπει να είναι «ανοικτό» και ευέλικτο (Howarth, 2000, σ. 139), ώστε να μπορεί να αναδομείται κατά τη διαδικασία εφαρμογής του.

Αφού έχουμε προσδιορίσει τη γενική στοχοθέτηση της ερευνητικής μας μελέτης, το επόμενο βήμα είναι η διατύπωση των πιο συγκεκριμένων ερευνητικών ερωτημάτων, τα οποία [...] αποτελούν οχήματα [...] (Mason, 2003, σ. 43) για να περιηγηθούμε στο εμπειρικό κειμενικό υλικό. Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα μελέτη είναι τα ακόλουθα:

- Ποιος είναι ο τρόπος παραγωγής και σύνθεσης των στοιχείων της ταυτότητας της «γενιάς των 700 ευρώ» μέσω του λόγου των εφημερίδων;
- Ποια είναι τα αίτια (ανα)-παραγωγής της «γενιάς των 700 ευρώ»; Πώς αρθρώνονται τα αίτια αυτά από τα μέλη της εν λόγω γενιάς;
- Η «γενιά των 700 ευρώ» είναι μία ήδη υπάρχουσα κοινωνική κατηγορία η οποία στις ημέρες μας ονοματοδοτείται διαφορετικά, συνιστά μία νέα κοινωνική ομάδα ή αποτελεί μία κοινωνικά κατασκευασμένη κατηγορία;
- Ποιοι είναι οι εναλλακτικοί όροι που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή της γενιάς και ποιο το λανθάνον νόημα αυτών;
- Ποια είναι η σχέση και η θέση της συγκεκριμένης γενιάς στην καταναλωτική κοινωνία του σήμερα;
- Ποιος είναι ο ρόλος της οικογένειας αναφορικά με τη θέση της «γενιάς των 700 ευρώ» στο κοινωνικό γίγνεσθαι;

Στη συνέχεια, οδηγούμαστε στην κατηγοριοποίηση των κειμένων σε θεματικές κατηγορίες ανάλυσης και υπο-κατηγορίες, διαδικασία η οποία έχει ως στόχο την ταξινόμηση των δεδομένων με συνεπή και ομοιόμορφο τρόπο και συνιστά το βασικότερο στάδιο της εφαρμογής της εν λόγω μεθόδου. Οι κατηγορίες ανάλυσης, οι οποίες βασίζονται στα διαμορφωμένα ερευνητικά ερωτήματα, είναι εξαντλητικές, έτσι ώστε να μην παραλειφθεί κάποιο στοιχείο των ερευνητικών ερωτημάτων, και αποκλειστικές, δηλαδή η κατάταξη μίας ενότητας περιοχόμενου σε κάποια κατηγορία να είναι μοναδική. Οι κατηγορίες ανάλυσης πρέπει,

λοιπόν, να έχουν σημαντική αξία και νόημα από αναλυτική άποψη και να είναι συμβατές με τους θεωρητικούς συλλογισμούς της έρευνας, δηλαδή να είναι συνεπείς με τη στοχοθέτηση της ανάλυσης. Η σαφήνεια και η αντιπροσωπευτικότητα των κατηγοριών ανάλυσης ως προς τα θέματα τα οποία καλύπτουν είναι δύο απαραίτητες προϋποθέσεις για την ακριβή και έγκυρη κατηγοριοποίηση.

Το κριτήριο ταξινόμησης των τμημάτων των άρθρων σε κάθε κατηγορία είναι *σημασιολογικό*, δηλαδή οι κατηγορίες που δημιουργήθηκαν αντιπροσωπεύουν απόψεις και αντιλήψεις που αρθρώνονται στα επιμέρους άρθρα των εφημερίδων, σχετικές με τα θέματα της ανάλυσης και κατηγοριοποιούν το συνολικό κείμενο με βάση τις *θεματικές ενότητες*. Είναι απαραίτητο να επισημάνουμε ότι οι κατηγορίες ανάλυσης δεν αντιμετωπίζονται ως μεταβλητές, αλλά χαρτογραφούν με συνοπτικό τρόπο τα κείμενα, βοηθούν στην ανάκτηση των εννοιολογικών κατηγοριών στο στάδιο της ανάλυσης και, κατ' επέκταση, εξυπηρετούν την παραγωγή ιδεών και θεωριών.

Οι *θεματικές κατηγορίες ανάλυσης*, οι οποίες διαμορφώθηκαν στο πλαίσιο του εν λόγω ερευνητικού σχεδιασμού και οι οποίες επιλέχθηκαν και κατασκευάστηκαν βάσει της μεθοδολογικής συλλογιστικής που αναπτύχθηκε παραπάνω, είναι συνολικά τέσσερις. Η κάθε θεματική κατηγορία ανάλυσης συνίσταται σε επιμέρους υπο-κατηγορίες, των οποίων η σύνθεση κατασκευάζει την ευρύτερη κατηγορία ανάλυσης στην οποία εντάσσονται και οι οποίες διαμορφώνονται κατά τη διάρκεια της κατηγοριοποίησης. Οι κατηγορίες αυτές είναι οι ακόλουθες: *Όροι προσδιορισμού, αίτια (ανα)-παραγωγής, ταυτότητα, οικογένεια*. Έχοντας κατά νου τις κατηγορίες αυτές ως «χάρτη» προκειμένου να μας καθοδηγούν στο κείμενο, επιλέγουμε τις *μονάδες καταγραφής*, οι οποίες συνίστανται σε κάθε τμήμα του κειμένου, το οποίο αποτυπώνει με ακρίβεια το νόημα των επιλεγμένων θεμάτων και το οποίο κατατάσσεται στην αντίστοιχη κατηγορία. Η μονάδα καταγραφής μπορεί να είναι μία παράγραφος ή και ολόκληρο το υπό μελέτη άρθρο.

4. ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

4.1. Οι όροι προσδιορισμού της «γενιάς των 700 ευρώ»

Η γενιά των 700 ευρώ στην Ελλάδα, γενιά των 1.000 ευρώ για την Ισπανία και την Ιταλία, γενιά iPod στη Βρετανία, είναι η γενιά των «χαμένων» κατά την επιστήμη της Κοινωνιολογίας. (*Ελεύθερος Τύπος*, 20/07/2008)

Οι όροι που εμφανίζονται στο παραπάνω απόσπασμα του άρθρου με τίτλο «Η γενιά των babylosers» συνοψίζουν τις πιο επίκαιρες και συνήθεις ονοματοδοσίες που χρησιμοποιούνται στην αρθρογραφία των υπό έρευνα εφημερίδων, προκειμένου να προσδιορισθεί η γενιά που εντάσσεται στην ηλικιακή κατηγορία 25-35 ετών και η οποία, αν και κατέχει υψηλά τυπικά προσόντα, αδυνατεί να τα εξαργυρώσει στην αγορά εργασίας. Στο πλαίσιο του κεφαλαίου αυτού, θα περιγράψουμε αρχικά τους όρους που χρησιμοποιούνται από τις εφημερίδες του δείγματός μας, προκειμένου να γίνει αναφορά στα άτομα που αποτελούν μέλη της «γενιάς των 700 ευρώ» και, επιπρόσθετα, θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε τον τρόπο με τον οποίο η «γενιά των 700 ευρώ» κατασκευάζεται ως κοινωνική κατηγορία από το λόγο των εφημερίδων.

Η γενιά αυτή ονομάστηκε από τον Γάλλο Κοινωνιολόγο Louis Chauvel³ ως η γενιά των «babylosers», τονίζοντας, έτσι, την αντίθεσή της με τη γενιά των «babyboomers», η οποία περιλαμβάνει τα άτομα που γεννήθηκαν στη δεκαετία του 1950 σε ΗΠΑ και Ευρώπη, στο πλαίσιο της μεταπολεμικής έκρηξης γεννήσεων και συνιστά στις ημέρες μας, μία επιτυχημένη μεσαία τάξη. Ανάλογη ονομασία αποδίδεται και σε έτερο άρθρο (*Το Βήμα*, 08/04/2007), ενώ προστίθεται και ο όρος «πλουσιόπαιδα-φτωχόπαιδα» της νέας γενιάς, διότι, αν και έχουν κληρονομήσει σχετικό υλικό πλούτο, δεν έχουν τη δυνατότητα να προσεγγίσουν και ακόμη περισσότερο να ξεπεράσουν το βιοτικό επίπεδο των γονιών τους.

Μέλη της διαδικτυακής κίνησης πολιτών με το όνομα G700, υποστηρίζουν ότι ο όρος «γενιά των 700 ευρώ» επικράτησε, διότι αποτυπώνει με μεγαλύτερη ακρίβεια και σαφήνεια τα βασικά χαρακτηριστικά των ατόμων που εντάσσονται στην εν λόγω ομάδα. Εκπρόσωποι της κίνησης αυτής ορίζουν τη νέα αυτή κατάσταση, τα όρια της οποίας προσδιορίζονται από δύο βασικές μεταβλητές, τα υψηλά ατομικά προσόντα και τη συνακόλουθη ανεργία ως ένα νέο είδος φτώχειας.

Τους έχουν ήδη αποκαλέσει «γενιά των 700 ευρώ», του «βασικού μισθού», των χαμένων κόπων και των ανέφικτων στόχων (*Ελευθεροτυπία*, 16/04/2007).

Το παραπάνω απόσπασμα από το άρθρο με τίτλο «Αντί για ζωή...επιβίωση», χρησιμοποιεί προσωπικές μαρτυρίες νέων ατόμων με υψηλά τυπικά

3. Βλ. Chauvel L., 2002, *Le destin des générations: structure sociale et cohortes en France au XXe siècle* (2nd ed.), Paris, PUF.

προσόντα για να στοιχειοθετήσει την αρχική ονοματοδοσία της γενιάς αυτής. Όπως θα διαπιστωθεί και στις περιγραφές που επιχειρούνται σε άλλα άρθρα, είτε από τα ίδια τα μέλη της εν λόγω γενιάς, είτε από τους συντάκτες των άρθρων, τα χαρακτηριστικά των ατόμων τα οποία εντάσσονται στη «γενιά των 700 ευρώ» είναι ποικίλα, με αποτέλεσμα να εντοπίζεται μία προσπάθεια ένταξης στην ίδια κατηγορία, ατόμων που φέρουν ανομοιογενή χαρακτηριστικά. Η προσπάθεια αυτή, δηλαδή η ένταξη ατόμων που διαφέρουν σημαντικά ως προς τα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους –χαρακτηριστικά όπως η ηλικία, το εισόδημα, οι σπουδές– και τα οποία λογίζονται ως τα βασικά κριτήρια ένταξής τους στην εν λόγω κατηγορία, συνιστά ουσιαστικά απόφαση που δημιουργεί κατηγορία, όπως αναφέρει ο Bauman (2002, σ. 186) και αποτελεί μία άσκηση στην επιλογή αξιών και μία εκτίμηση, αλλά δεν συνιστά περιγραφή (Bauman, 2002, σ. 187). Ακολουθώντας τη σκέψη του Bauman, οδηγούμαστε στο να αναρωτηθούμε μήπως η «γενιά των 700 ευρώ» έπρεπε να κατασκευασθεί, όπως κατ' αναλογία συνέβη με την τάξη των παριών; Όχι για τον ίδιο λόγο βεβαίως, αλλά ας αναλογιστούμε ότι ο όρος ανήκει στο φαντασιακό μιας κοινωνίας με έντονα στοιχεία διαγενεακών συγκρούσεων. Στο σημείο αυτό όμως θα επανέλθουμε αργότερα.

Ο συντάκτης έτερου άρθρου (*Το Βήμα*, 11/03/2007) προσπαθεί να επιλέξει τον κατάλληλο όρο για να προσδιορίσει τους νέους ανθρώπους, οι οποίοι, μετά από πολλά έτη σπουδών, εργάζονται σε καθεστώς ρευστότητας. Οι όροι τους οποίους χρησιμοποιεί είναι «γενιά των 700 ευρώ» και «η γενιά του άρθρου 16». Τελικά επιλέγει τον πρώτο, θεωρώντας ότι ο όρος αυτός αναπαριστά με πιο ικανοποιητικό και συνοπτικό τρόπο το βασικό χαρακτήρα της γενιάς αυτής, και πιο συγκεκριμένα το στοιχείο της ασυμβατότητας ανάμεσα στις οικονομικές απολαβές και στα τυπικά προσόντα. Η αγορά εργασίας και ειδικότερα η ποικιλομορφία των μορφών «κοινωνικής οδύνης»⁴ (Κουζής, 2008, σ. 151) που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της, είναι κρίσιμα εννοιολογικά κριτήρια επιλογής του όρου στο εν λόγω άρθρο.

Εναλλακτικοί όροι που χρησιμοποιούνται είναι οι όροι «πνευματικοί προλετάριοι» (*Ελευθεροτυπία*, 17/04/2007), ή «σύγχρονοι προλετάριοι»

4. Οι μορφές κοινωνικής οδύνης αφορούν στα συναισθήματα ανασφάλειας και αβεβαιότητας που διακατέχουν τους νέους ως αποτέλεσμα της απειλής της ανεργίας, της καταπίεσης όρων εργασίας και εργασιακών δικαιωμάτων, των χαμηλών μισθών και της αναγκαιότητας εύρεσης δεύτερης εργασίας. Βλ. Παναγιωτόπουλος Ν. (διεύθυνση), 2008, *Η απομάγευση του κόσμου*, Αθήνα, ΕΚΚΕ/Πολύτροπον, σ. 151-164.

(*Ελευθεροτυπία*, 18/04/2007) που με λανθάνοντα τρόπο δηλώνουν την αδυναμία των νέων ανθρώπων να συμμετέχουν ενεργητικά στην αγορά εργασίας, αξιοποιώντας το υψηλό εκπαιδευτικό κεφάλαιο που έχουν αποκτήσει. Επιπρόσθετα, τίθεται το ερώτημα (*Το Βήμα*, 04/01/2009) αν η ελληνική νεολαία συνιστά ένα είδος *υποτάξης* (underclass), καθώς τα μέλη της «[...] δεν μπορούν να επωφεληθούν από την οικονομική πρόοδο και παραμένουν στο περιθώριο». Διατυπώνεται η άποψη ότι η ελληνική κοινωνία είναι *αντινεολαιίστικη*, αντανακλώντας, έτσι, τη σκέψη του Bourdieu, σύμφωνα με την οποία η διάκριση ανάμεσα σε νέους και μεγάλους συνεπάγεται και ταυτόχρονα υποδηλώνει την επιβολή μίας τάξης (order) με καθορισμένες σχέσεις εξουσίας, δομώντας κατά τον τρόπο αυτόν ένα κανονιστικό πλαίσιο με δύο κατασκευασμένες κοινωνικές κατηγορίες, μέσα στο οποίο οι προσδιορισμένοι ως «νέοι» οφείλουν να αφήνουν κάποια πράγματα στους μεγαλύτερους (Bourdieu, 1993, σ. 94).

Το θέμα τίθεται και με κοινωνιολογικούς όρους (*Ελεύθερος Τύπος*, 24/08/2007), καθώς θεωρείται ότι η γενιά αυτή συσχετίζεται με ένα νέο είδος φτώχειας που έχει εμφανισθεί σε παγκόσμιο αλλά και σε εθνικό επίπεδο, και το οποίο δεν αφορά στις παραμέτρους που παραδοσιακά ορίζουν τη φτώχεια ως κοινωνικό φαινόμενο, αλλά σχετίζεται με την αδυναμία των ατόμων να καλύψουν τις σύγχρονες ανάγκες τους. Ο Γ. Κουζής υποστηρίζει τα ακόλουθα:

Ο όρος «νεόπτωχος» έχει να κάνει περισσότερο με τη διάκριση από την παραδοσιακή έννοια της φτώχειας, η οποία ήταν η απόλυτη εξαθλίωση. Αφορούσε τα άτομα εκείνα που δεν είχαν και δεν έχουν πόρους. [...] Υπάρχει μία νέα διάσταση που αφορά στα άτομα που έχουν πόρους, οι οποίοι όμως δεν επαρκούν για να καλύψουν τις στοιχειώδεις σύγχρονες ανάγκες. Εκεί εντάσσεται και η γενιά των 600-700 ευρώ. [...] (*Ελεύθερος Τύπος*, 24/08/2007).

Μέσα από αναφορά στη νέα τάξη των «νεόπτωχων» (*Καθημερινή*, 05/01/2008), υποστηρίζεται ότι μία θέση στην αγορά εργασίας δεν είναι πάντα ο βασικός τρόπος αντιμετώπισης της φτώχειας.

Παράλληλα η ανεργία (κυρίως στους νέους) διογκώνεται, ενώ η γενιά των 700 ευρώ και η απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων κυριαρχούν σήμερα στην αγορά εργασίας. Οι νέοι βρίσκονται στο περιθώριο και έχουν πλέον αντιληφθεί ότι θα μεγαλώσουν με ανασφάλεια και οικονομική εξαθλίωση. [...] Και γύρω μας δημιουργείται μία νέα τάξη φτωχών (*Τα Νέα*, 27/12/2007).

Εκκινώντας από τις παραπάνω αναφορές μεταφερόμαστε και πάλι στις θεωρητικές παραδοχές του Bauman, βάσει των οποίων η σύγχρονη *κοινωνία των καταναλωτών* πρωτίστως ενθαρρύνει και ενδυναμώνει τον καταναλωτικό τρόπο ζωής, ενώ ταυτόχρονα οδηγεί στην ανάδειξη μιας *υποκειμενικότητας* που διαμορφώνεται με ενεργητικό τρόπο από τις αγοραστικές επιλογές των ατόμων (Bauman, 2008, σ. 27, 73). Συνεπώς, η κοινωνική κατηγορία που ονομάζεται «γενιά των 700 ευρώ» χαρακτηρίζεται και προσδιορίζεται εννοιολογικά όχι τόσο από το πρόβλημα εύρεσης εργασίας, αλλά από τη μειωμένη αγοραστική ικανότητα των μελών της, προκειμένου να εξασφαλισθεί αυτονομία στη διαβίωση και κάλυψη των βιοτικών αναγκών, όπως τονίσαμε και στην αρχή του παρόντος κειμένου.

Στο πλαίσιο της «γενιάς των 700 ευρώ» αναδεικνύονται υπο-τμήματα, υπο-ομάδες: *twisters* (ΗΠΑ), *kippers* (Μ. Βρετανία), *tangy* (Γαλλία), *nesthocker* (Γερμανία), *freeter* (Ιαπωνία) είναι μερικοί από τους όρους που χρησιμοποιούνται παγκοσμίως για να προσδιορίσουν μία ομάδα η οποία ανήκει στη γενιά των 700 ευρώ, αλλά διαφέρει σε κάποιες σημαντικές παραμέτρους. Κοινή συνιστώσα των ατόμων αυτών, τα οποία στην Ελλάδα ονομάζονται «χλιδάνεργοι» είναι «ο ψυχικός εγκλεισμός σε επιταγές μοδάτων προτύπων» (*Καθημερινή*, 18/11/2007). Ανάλογη είναι και η διάκριση ανάμεσα στη γενιά κάτω των 700 ευρώ και στη γενιά πάνω των 700 ευρώ ή αλλιώς τους «χλιδοπρολετάριους» (*Ελευθεροτυπία*, 20/12/2008). Η υπο-ομάδα αυτή, όπως προσδιορίζεται από τη σχετική αρθρογραφία, προσεγγίζει ηλικιακά τη «γενιά των 700 ευρώ» –αν και κυρίως αφορά στα νεότερα μέλη της– και διαφοροποιείται από τα υπόλοιπα μέλη, καθώς επιλέγει να μην εργάζεται, εάν η εργασία δεν προσφέρει τέτοιες οικονομικές απολαβές που να ικανοποιούν τους καταναλωτικούς στόχους, οι οποίοι υπερβαίνουν τα όρια της απλής διαβίωσης.

Στο σύνολο των άρθρων που μελετήθηκαν, η γενική τάση που αναδείχθηκε είναι η έκφραση ανησυχίας και προβληματισμού για την άρση της εν λόγω γενιάς. Τα δύο παρακάτω αποσπάσματα διαφοροποιούνται. Προέρχονται από δύο άρθρα που δημοσιεύθηκαν σε εφημερίδες διαφορετικού ιδεολογικού υπόβαθρου, και στόχο έχουν τόσο την αμφισβήτηση της κρισιμότητας της κατάστασης που θεωρείται ότι βιώνει η «γενιά των 700 ευρώ», όσο και τη διατύπωση της άποψης ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η γενιά αυτή δεν είναι πρωτόγνωρα στην ελληνική κοινωνία.

Μετά τη γενιά της Αντίστασης, του 114 και του Πολυτεχνείου, στην Ελλάδα τα δύο τρία τελευταία χρόνια «γεννήθηκε» μια νέα γενιά-

σύμβολο και αυτή, αλλά με μοναδική της ανησυχία... την επιβίωση: η «γενιά των 700 ευρώ», η οποία ως φαινόμενο της σύγχρονης κοινωνίας (!) κέρδισε μια θέση στο δημόσιο διάλογο (*Τα Νέα*, 19/09/2008).

Η συνθηματολογική αυτή αναφορά υποδηλώνει το πόσο δύσκολη, σχεδόν τραγική, είναι η μοίρα αυτών των ανθρώπων, αυτής της γενιάς που πρέπει να τα βγάλει πέρα με 700 ευρώ, λες και οι άνθρωποι αυτοί δεν έχουν στον ήλιο μοίρα, λες και είναι θύματα κάποιος γιγαντιαίας φυσικής καταστροφής που τους άφησε έρμαιους στους πέντε δρόμους. Αλλά τα πράγματα είναι όντως τόσο απελπιστικά; (*Ελεύθερος Τύπος*, 25/05/2008).

Μήπως τελικά η «γενιά των 700 ευρώ» είχε ήδη διαμορφωθεί και απλώς τώρα ερχόμαστε αντιμέτωποι με μία (νέα) ονοματοδοσία για σημειολογικούς λόγους; Μήπως τα άτομα τα οποία θεωρείται ότι ανήκουν στην εν λόγω γενιά μοιράζονται μία κοινή θέση στο κοινωνικό και ιστορικό γίγνεσθαι, γεγονός το οποίο περιορίζει το εύρος των εμπειριών τους και τους προδιαθέτει σε ένα συγκεκριμένο τρόπο δράσης; (Mannheim, 1952, σ. 291-292). Συνιστούν γενιά ή μία κοινωνική ομάδα η οποία μοιράζεται κάποια κοινά χαρακτηριστικά; Πλήθος ερωτημάτων ανακύπτουν στο πλαίσιο της διαχείρισης του τρόπου κατασκευής της θεματικής αυτής κατηγορίας ανάλυσης από το κειμενικό υλικό των εφημεριδών, στα οποία, δυστυχώς, δεν μπορούμε να επεκταθούμε όσο θα θέλαμε λόγω περιορισμένου χώρου. Διαπιστώθηκε, όμως, ότι κάτω από την «ομπρέλα» ενός γενικού και ασαφή ως προς τις εννοιολογικές του συνιστώσες όρου εντάσσονται άτομα τα οποία ενοποιούνται *τεχνιέντως* σε ένα ομοιογενοποιημένο σύνολο. Όλα τα άτομα στην ηλικιακή κατηγορία 25-35, με υψηλά τυπικά προσόντα και χαμηλές αποδοχές, συνιστούν μέλη της «γενιάς των 700 ευρώ». Η νεότητα ανα-παράγεται από τον ημερήσιο Τύπο ως ένα σύνολο ατόμων με κοινά εν-διαφέροντα.

4.2. Τα αίτια (ανα)-παραγωγής της «γενιάς των 700 ευρώ»

Η γενιά των 700 ή των 1000 ευρώ αποτελεί δημιουργήμα των οικονομικών που διαθέτουν έναν εκτεταμένο και κυρίαρχο ιδιωτικό τομέα (*Ελευθεροτυπία*, 16/04/2007).

Εντοπίζει τη βασική αιτία της δυσάρεστης έκπληξης που περιμένε τους 30ηδες -40ηδες του σήμερα [...], στο γεγονός ότι η μεσαία τάξη

που έζησε την ευημερία μετά την οικονομική ανάπτυξη των περασμένων δεκαετιών, βρέθηκε εντέλει χωρίς δίχτυ προστασίας μπροστά στην οικονομική ύφεση που εξαπλώνεται διεθνώς (*Ελεύθερος Τύπος*, 20/07/2008).

Το πρώτο ερώτημα, στο οποίο προσπαθούμε να δώσουμε απάντηση προκειμένου να προσεγγίσουμε την εν λόγω θεματική κατηγορία ανάλυσης, είναι ο τρόπος με τον οποίο προσδιορίζονται τα αίτια δημιουργίας ή ανάδειξης της «γενιάς των 700 ευρώ», τόσο από την κάθε εφημερίδα, όσο και από μέλη της ίδιας της γενιάς. Τα δύο παραπάνω αποσπάσματα εφημερίδων διαφορετικού ιδεολογικού υπόβαθρου που παρατέθηκαν, φιλοξενούν τις απόψεις δύο κοινωνιολόγων ως προς τους γενεσιουργούς παράγοντες της υπό έρευνα γενιάς. Όπως διαπιστώνουμε, αποδίδεται μεγάλο μερίδιο ευθύνης στην εφαρμογή ενός νεοφιλελεύθερου μοντέλου ανάπτυξης, το οποίο οδήγησε στην υπερδιόγκωση του τριτογενούς τομέα και στην κυριαρχία χρηματαγορών, προωθώντας πρακτικές όπως η ευέλικτη απασχόληση, που δημιουργούν ένα διευρυμένο καθεστώς ανισότητας.

Η διεύρυνση του ιδιωτικού τομέα και του καθεστώτος της ευέλικτης απασχόλησης, η σταδιακή κατάρρευση του παραδοσιακού μοντέλου οικογενειακών επιχειρήσεων και η εγκατάλειψη του αγροτικού τομέα και της υπαίθρου, αποτελούν κεντρικές παραμέτρους ως προς την εμφάνιση μίας νέας τάξης ανθρώπων, των νεόπτωχων, τμήμα της οποίας αποτελεί και η «γενιά των 700 ευρώ» (*Καθημερινή*, 05/01/2008).

Οι παραδοσιακοί μηχανισμοί κοινωνικής και οικονομικής ανόδου, το δημόσιο, η μικροεπιχειρηματικότητα, η παραοικονομία, οι ευρωπαϊκοί πόροι έχουν εξαντλήσει τα όριά τους. Τα δημόσια-κρατικά αγαθά, που τις προηγούμενες δεκαετίες συνέβαλαν στη μείωση των ανισοτήτων και τον εκδημοκρατισμό της οικονομικής ζωής, σήμερα χάνουν το στοίχημα της ποιότητας και απαξιώνονται (*Έθνος*, 07/06/2007).

Τα παραπάνω υποστηρίζουν μέλη της ομάδας των νέων που δημιούργησαν το ιστολόγιο της γενιάς στο διαδίκτυο για να εκφράσουν τους δικούς τους προβληματισμούς, αλλά και πολλών άλλων νέων ανθρώπων που θεωρούν ότι εντάσσονται στη «γενιά των 700 ευρώ». Μέλος της «γενιάς» που αναγκάστηκε να μεταναστεύσει σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα προκειμένου να ασχοληθεί με το αντικείμενο των σπουδών του και να αμείβεται αξιοπρεπώς, υποστηρίζει ότι η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση

στην Ελλάδα αντί να καταπολεμά την ανεργία και τις ανισότητες, τις προωθεί. Τα μέλη της ομάδας αυτής ζητούν *διαγενεακή δικαιοσύνη*, έτσι ώστε να υπάρχει ίση κατανομή υποχρεώσεων και δικαιωμάτων ανάμεσα στις γενιές. Ίσως αναρωτηθεί κανείς ποια είναι η σχέση ανάμεσα στους βασικούς παράγοντες ανάδειξης της γενιάς και στο αίτημα *διαγενεακής δικαιοσύνης*. Περιγράψαμε ήδη τους αντικειμενικούς κοινωνικο-οικονομικούς παράγοντες, οι οποίοι προβάλλονται ως αυτοί που οδήγησαν στην (ανα)-παράγωγή της συγκεκριμένης γενιάς. Όμως η ανισότητα ανάμεσα σε γενιές ή η σύγκρουση ανάμεσα στις γενιές, την οποία ο Bourdieu ανάγει σε σύγκρουση ανάμεσα σε διαφορετικές καταστάσεις του εκπαιδευτικού συστήματος (Bourdieu, 1993, σ. 100-101), λειτουργεί ως τροχοπέδη στην εξέλιξη των νέων γενιών. Η άνιση σχέση ανάμεσα στις παλαιότερες και στις νεότερες γενιές αναπαράγεται και συντηρείται από το επίσημο κράτος, αφού όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται «[...] στην Ελλάδα τα όρια των συντάξεων αγγίζουν το 80% των μισθών, ενώ σε άλλες χώρες δεν είναι ούτε καν το 40%» (*Το Βήμα*, 04/01/2009).

Εάν συμφωνήσουμε με τον Bourdieu (1993, σ. 94), ο οποίος υποστηρίζει ότι η νεότητα δεν αποτελεί μία οντότητα συλλογικά ενοποιημένη και αυταπόδεικτη, αλλά συνιστά μία κοινωνική κατασκευή, τότε και η σύγκρουση ανάμεσα στις νεότερες και παλαιότερες γενιές είναι κοινωνικά κατασκευασμένη. Η κοινωνική ύπαρξη της νέας γενιάς σημαίνει τη μεταβίβαση εξουσίας και προνομίων από την παλαιότερη στη νεότερη γενιά και ως εκ τούτου, την απώλειά της για τους εκπροσώπους των παλαιότερων γενεών. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Bourdieu παρομοιάζει τη διαγενεακή με την ταξική ανισότητα. Ιδιαίτερα δε στην ελληνική κοινωνία, που χαρακτηρίζεται από πατερναλιστική ιεραρχία και από στρεβλή ενσωμάτωση της εξέλιξης, οι νεότερες γενιές συναντούν εμπόδια. Αυτό φυσικά διαποτίζει τις αναπαραστάσεις των κρατικών πολιτικών και τις πρακτικές εφαρμογές αυτών, με αποτέλεσμα την προνοιακή κρατική πολιτική να την ασκεί η οικογένεια, όπως θα δούμε στην ανάλυση της επόμενης θεματικής κατηγορίας.

Η γενιά των σημερινών μεσηλίκων που πέτυχε πολλά και θαυμαστά, ώστε επήλθαν βελτιώσεις στη δημοκρατία και στην ευημερία, δείχνει να έχει εξαντλήσει τα αποθέματα των ιδεών της. Διαθέτει ελάχιστη ενέργεια και επιθυμία να προχωρήσει σε περαιτέρω αλλαγές. Στην Ελλάδα η γενιά των σημερινών μεσηλίκων που δημιούργησε μια μαζική κοινωνία ευημερίας δεν βασίστηκε σε υγιείς οικονομικές δομές (*Ελευθεροτυπία*, 17/04/2007).

4.3. Η σύνθεση της ταυτότητας της «γενιάς των 700 ευρώ»

Στην παρούσα ενότητα το κύριο ζητούμενο είναι η αναζήτηση και η καταγραφή ορισμένων στοιχείων της ταυτότητας της «γενιάς των 700 ευρώ». Για το σκοπό αυτό θα κάνουμε χρήση τόσο των στοιχείων τα οποία η ίδια η γενιά παρέχει όσο και των στοιχείων τα οποία αναπαράγει ο τύπος. Οι υποκατηγορίες στις οποίες διαιρούμε τη συγκεκριμένη θεματική κατηγορία ανάλυσης και συνεπώς και διαστάσεις της ταυτότητας της είναι οι ακόλουθες: ηλικία, εκπαίδευση, χρηματικές απολαβές και καταναλωτικές συνήθειες.

4.3.1. Η ηλικία

Η ηλικία των μελών της «γενιάς των 700 ευρώ» είναι σταθερή και χωρίς ιδιαίτερες διακυμάνσεις, ενίοτε μάλιστα ο ηλικιακός προσδιορισμός συνοδεύεται και από κάποιο υποκοριστικό με επίσης ηλικιακό περιεχόμενο. Οι ίδιοι αυτοπροσδιορίζονται στο ιστολόγιό τους (<http://g700.blogspot.com>) ως εξής:

Η γενιά των 700 ευρώ (G700) είναι μία εναλλακτική κίνηση πολιτών στο διαδίκτυο, στην οποία συμμετέχουν νέοι, στην ηλικιακή ομάδα 25 με 35, οι οποίοι προβληματίζονται έντονα για τη γενιά τους και αυτοί που τους επιφυλλάσει (sic) το μέλλον.

Ο τύπος σε γενικές γραμμές αναπαράγει αυτόν τον αυτοπροσδιορισμό. Η «γενιά των 700 ευρώ» είναι «νέοι ηλικίας 25-35 ετών» (*Ελευθεροτυπία*, 17/4/2007), «πιτσιρικάδες 25 με 35 χρόνων...» (*Ελευθεροτυπία*, 8/2/2008), «στα συν-πλην 30...» (*Ελεύθερος Τύπος*, 25/5/2008), «νέοι και νέες 25-35 ετών» (*Ελεύθερος Τύπος*, 6/2/2008), «τα νιάτα των 700 ευρώ» (*Τα Νέα*, 17/4/2008).

Το βασικό ερώτημα το οποίο ανακύπτει είναι το ακόλουθο: Γιατί γίνεται χρήση εκ μέρους της ίδιας της γενιάς αλλά και του Τύπου των ουσιαστικοποιημένων επιθέτων νέος, νέα, νέοι, νέες –ακόμα και της λέξεως πιτσιρικάδες–; Είναι προφανές ότι για κάποιον συντάκτη 45 ή 50 ετών ακόμα και ένας τριαντάρης ίσως φαντάζει πιτσιρικάς, αλλά μπορεί όντως να ισχύει κάτι τέτοιο; Για ποιο λόγο χαρακτηρίζεται κάποιος νέος στα 35 του, ενώ ενδέχεται να εργάζεται μία δεκαετία τουλάχιστον και να είναι παντρεμένος με ένα ή δύο παιδιά; Και με ποιο σκεπτικό αποκλείεται κάποιος από τη συγκεκριμένη ομάδα ο οποίος είναι 37-38 ετών αλλά αμείβεται πενιχρά, ή είναι 21-22 ετών και αμείβεται με 700 ευρώ;

Θεωρούμε, συνεπώς, ότι ο όρος «νέος» σε όλες του τις εκφάνσεις ή ακόμα και το ακραίο «35χρονος πιτσιρικάς» χρησιμοποιούνται άρρητα προκειμένου να σπρώξουν τα μέλη μίας νέας, επόμενης γενιάς στη νεότητα, δηλαδή στην εξάρτηση από την προηγούμενη γενιά σύμφωνα με τις θέσεις του Bourdieu, τις οποίες προαναφέραμε. Γιατί, για παράδειγμα, τα μέλη της γενιάς στον αυτοπροσδιορισμό τους στο διαδίκτυο δεν αυτοχαρακτηρίζονται «ώριμοι και υπεύθυνοι πολίτες 25 με 35 ετών»; Το νέος δηλώνει, κατά την εκτίμησή μας, η οποία εναρμονίζεται με εκείνη του Bourdieu, αδυναμία και απόσχιση των ευθυνών και αυτό λαμβάνει χώρα ρητά ή άρρητα, τόσο εκ μέρους της ίδιας της γενιάς όσο και του Τύπου. Η «νεότητα» είναι αγνή και ίσως αφελής, δυναμική, αλλά εξαρτώμενη από τους «μεγαλύτερους» και η προηγούμενη γενιά φαίνεται να θλίβεται που απώλεσε τη νεότητά της, αλλά τώρα προσπαθεί να την μεταφέρει στην επόμενη γενιά προκειμένου να μην απολέσει και την εξουσία της. Συνεπώς, θα λέγαμε ότι ο ηλικιακός προσδιορισμός είναι εντελώς αυθαίρετος και αβάσιμος, αίολος και αντιεπιστημονικός και συμβάλλει μόνο στη διατήρηση μίας ομάδας ανθρώπων σε μία κατηγορία από καιρό ξεπερασμένη. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι δεν φαίνεται να αποδέχονται όλοι ευχάριστα την εν λόγω κατηγοριοποίηση, καθώς κάποιοι δηλώνουν ότι «είμαστε καταδικασμένοι σε μια νιότη που μοιάζει αιώνια» (*Καθημερινή*, 29/12/2008).

4.3.2. Η εκπαίδευση

Από τη στιγμή κατά την οποία υποστηρίξαμε ότι η ηλικία δεν μπορεί να αποτελέσει θεμελιωμένο και αποδεκτό χαρακτηριστικό γνώρισμα της εν λόγω γενιάς θα πρέπει να αναζητηθεί κάποιο άλλο κριτήριο. Τα ίδια τα μέλη της γενιάς στο ιστολόγιό τους αυτοπροσδιορίζονται ως νέοι

που, ενώ διαθέτουν προσόντα και δυνατότητες, δεν επιβραβεύονται από την ελληνική αγορά εργασίας.

Ποια είναι όμως αυτά τα προσόντα και πώς διατυπώνονται στον Τύπο; Οι νέοι λοιπόν αυτοί, «είναι πτυχιούχοι πολύ συχνά με μεταπτυχιακές σπουδές» (*Ελευθεροτυπία*, 15/12/2008), «είναι μορφωμένοι, στρατιές με πτυχία χωρίς αντίκρισμα» (*Ελευθεροτυπία*, 18/4/2008), «με μόρφωση που ξεκινά από την κατοχή ενός πτυχίου ΙΕΚ μέχρι και διδακτορικό τίτλο» (*Ελεύθερος Τύπος*, 20/4/2008), δηλαδή πρόκειται για νέους «με πτυχία στην κορνίζα... με σπουδές ανώτερες» (*Ελεύθερος Τύπος*, 20/7/2008), για μία γενιά

η οποία αποτελεί «τα καλύτερα μυαλά που είχε ποτέ αυτή η χώρα» αλλά που έκανε «σπουδές από κεκτημένη ταχύτητα» (*Έθνος*, 30/5/2008).⁵

Εκ των ανωτέρω, η ταυτότητα της γενιάς προκύπτει μάλλον συγκεχυμένη. Ενώ μπορούν να ενταχθούν στη γενιά κάτοχοι πτυχίου ΙΕΚ που αμείβονται με 700 ευρώ, ενδέχεται να ενταχθούν και κάτοχοι διδακτορικού, οι οποίοι λαμβάνουν το ίδιο ποσό. Κατά συνέπεια, η ετερογένεια εντός της γενιάς είναι αρκετά μεγάλη, καθώς, ενδεχομένως, για έναν κάτοχο διδακτορικού τα 700 ευρώ φαίνονται ελάχιστα βάσει των κόπων τους οποίους κατέβαλε, ενώ για τον κάτοχο του πτυχίου ΙΕΚ θεωρούνται ελάχιστα, διότι πιθανώς θεωρεί ότι η ζωή είναι ακριβή και δεν δύναται να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις της και τις υπερ-καταναλωτικές ανάγκες του. Υπάρχει και η περίπτωση ο κάτοχος πτυχίου ΙΕΚ να θεωρεί ότι τα 700 ευρώ δεν ανταποκρίνονται στις προσπάθειές του, αλλά τότε έχουμε μία ακόμα διαπιστώσιμη διάσταση μεταξύ των δύο παραδειγμάτων μας, καθώς είτε ο ένας υποτιμά τα προσόντα του είτε ο άλλος τα υπερτιμά. Εκείνο το οποίο καθίσταται αντιληπτό είναι ότι ούτε η εκπαίδευση, το εκπαιδευτικό κεφάλαιο είναι δυνατόν να αποτελέσει στοιχείο συνοχής και κοινής ταυτότητας της γενιάς.

Το ερώτημα, το οποίο πρέπει να τεθεί, αλλά δεν θα το απαντήσουμε στο παρόν άρθρο, είναι το αν η γενιά, η οποία τώρα διαμαρτύρεται, φέρει κάποια ευθύνη για την τωρινή της κατάσταση, εάν η ικανοποίηση της εισαγωγής στο πανεπιστήμιο, έπειτα βεβαίως από τις καταπιεστικές προτροπές των γονέων, της προηγούμενης δηλαδή γενιάς, της προκάλεσε τόσο μεγάλο αποπροσανατολισμό, ώστε να αδυνατεί να διακρίνει τις κοινωνικές, οικονομικές και εργασιακές συνθήκες στην ελληνική κοινωνία, διότι, όπως αναφέρουν στο ιστολόγιο τους,

μετά το τέλος των σπουδών μας σε Ελλάδα και εξωτερικό [...] διαπιστώσαμε το σκληρό πρόσωπο της εργασίας στη χώρα μας και είδαμε τις προσδοκίες για μια αξιοπρεπή αποκατάσταση να κονταίνουν απότομα.

Είτε, δηλαδή, η γενιά αυτή αδυνατούσε νωρίτερα να αντιληφθεί τις υπάρχουσες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες είτε αιθεροβατούσε.

5. Για μια κριτική στο ζήτημα των χαμηλών αμοιβών βάσει των εκπαιδευτικών προσόντων αλλά και εν γένει στην εν λόγω γενιά, βλ. Τριανταφυλλίδου Α., *Η «γενιά των 700 ευρώ» και το ελληνικό Πανεπιστήμιο*. <http://blogs.eliamep.gr>, 24/5/2008.

4.3.3. Οι χρηματικές απολαβές

Το επόμενο, βασικό και θεμελιώδες, ζήτημα το οποίο συνθέτει την ταυτότητα της «γενιάς των 700 ευρώ» είναι το οικονομικό, οι υλικές δηλαδή απολαβές της μέσω της εργασίας και σε σχέση πάντα με την ηλικία και τα τυπικά προσόντα, για τα οποία ήδη κάναμε λόγο. Το εργασιακό και ειδικότερα το οικονομικό πρόβλημα αποτελεί ενδεχομένως την κυριότερη συνιστώσα του όλου θέματος «γενιά των 700 ευρώ». Τα μέλη της αυτο-παρουσιαζόμενα θέτουν το ζήτημα ως εξής:

Η εχθρική αγορά εργασίας, οι περιορισμένες επαγγελματικές προοπτικές, οι ισχνοί μισθοί και ο ελάχιστος ελεύθερος χρόνος ήταν τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίσαμε και εξακολουθούμε να αντιμετωπίζουμε στο επαγγελματικό μας ξεκίνημα (ιστολόγιο).

Στον Τύπο το πρόβλημα παρουσιάζεται σε γενικές γραμμές με αρκούντως μελανά χρώματα. Η «γενιά των 700 ευρώ» είναι η γενιά «του βασικού μισθού, των χαμένων κόπων και των ανέφικτων στόχων» (*Ελευθεροτυπία*, 16/4/2007) –αν και οι μισθοί, όπως διατυπώνονται στο εν λόγω άρθρο τουλάχιστον κυμαίνονται από 300 έως 800 και 1000 ευρώ– διακύμανση αρκετά μεγάλη για να προσφέρει συνοχή στην ομάδα. «Δεν είναι απλά η γενιά των 700 ευρώ αλλά και η γενιά των 600 και των 400...ή των καθόλου ενσήμων» (*Ελευθεροτυπία*, 4/5/2008). Πολύ συχνά, δηλαδή, εργάζονται χωρίς ασφάλεια και γι' αυτό θεωρείται ότι η γενιά τους εργάζεται «σε ένα καθεστώς ανασφάλειας» και «βιώνει συνθήκες ομηρίας» (στο ίδιο). Τα ίδια στοιχεία προσδιορισμού δίνουν και τα μέλη της γενιάς:

Δεν είμαστε καν η γενιά των 700 ευρώ. Είμαστε η γενιά της ημιαπασχόλησης και των 400 ευρώ. Γι' αυτό είμαστε στο δρόμο. Είμαστε η γενιά που θα ζήσει χειρότερα από τη γενιά των γονιών μας (*Ελευθεροτυπία*, 20/12/2008).

Και στην υποκατηγορία αυτή διαπιστώνουμε μία αρκετά σημαντική διάσταση στις οικονομικές απολαβές των νέων, οι οποίες εκκινούν από τα 300-400 ευρώ και φτάνουν τα 800 ή και τα 1000. Το ερώτημα το οποίο επανέρχεται είναι το αν μπορεί να υπάρξει συνοχή μεταξύ ανθρώπων, οι οποίοι, ενδεχομένως, λόγω του ότι σπουδάζουν παράλληλα έχουν επιλέξει συνειδητά την ημιαπασχόληση των 300-400 ευρώ, και όσων αμείβονται σε πλήρη απασχόληση με 500 ή 600 ευρώ, ή ανάμεσα σε

όσους λαμβάνουν μισθό 1000 ευρώ μηνιαίως και σε εκείνους που αμείβονται με 500 ευρώ για εργασία πλήρους απασχόλησης. Θεωρούμε ότι και η ευρεία κλίμακα αμοιβών, η οποία διαπιστώνεται, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η «γενιά των 700 ευρώ» δεν αποτελεί ένα σύνολο με κοινά χαρακτηριστικά. Το αν κάποιος θεωρεί βάσει των κατασκευασμένων καταναλωτικών του αναγκών ότι τα 1000 ευρώ δεν του φτάνουν δεν μπορεί να τοποθετείται αυθαίρετα στην ίδια κατατηγορία με εκείνον που παίρνει 500-600 ευρώ και μένει μόνος του. Οι προσωπικές επιδιώξεις, οι προσωπικές ανάγκες –ουσιαστικές ή μη– καθώς και η ιδεολογική σκευή του καθενός, ιδίως σε σχέση με τις ικανότητές του και με το πώς υποτίθεται ότι θα έπρεπε να αμείβεται για αυτές, αποτελούν βασικές παραμέτρους του όλου ζητήματος. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι σε έρευνα του Παντείου Πανεπιστημίου για τις απολαβές των αποφοίτων πανεπιστημίων των ετών 1998-2000 μόνο το 17% βρέθηκε να ανήκει στη «γενιά των 700 ευρώ», ενώ το 68% λάμβανε καθαρές μηνιαίες αποδοχές άνω των 900 ευρώ, το 35% άνω των 1100 ευρώ και το 15% άνω των 1300 ευρώ (*Τα Νέα*, 15/2/2008).

4.3.4. Οι καταναλωτικές συνήθειες

Ένα από τα κύρια σημεία τα οποία χαρακτηρίζουν τη «γενιά των 700 ευρώ» είναι η αδυναμία τους να καταναλώσουν, παρό το γεγονός ότι κάποιοι θεωρούν ότι «αυτή η γενιά... διαμορφώνει μία κάστα προνομιούχων καταναλωτών» (*Ελευθεροτυπία*, 9/7/2008), οι ίδιοι θεωρούν ότι «μεγαλώσαμε καλά και πλουσιοπάροχα... αλλά είμαστε η γενιά της στασιμότητας και της κοινωνικής καθόδου» (*Ελευθεροτυπία*, 19/12/2008), «είμαστε η γενιά που θα ζήσει χειρότερα από τη γενιά των γονιών μας» (*Ελευθεροτυπία*, 20/12/2008), «που κινδυνεύει να γεράσει πριν από την ώρα της παλεύοντας για τον επιούσιο» (*Τα Νέα*, 7/3/2007).

Το κύριο ζήτημα είναι και ο τρόπος με τον οποίο ο ίδιος ο Τύπος παρουσιάζει ορισμένα ζητήματα κατανάλωσης, ενταγμένος και ο ίδιος πλήρως στην καταναλωτική κοινωνία, σε μία ελληνική κοινωνία με αναμφισβήτητα υψηλό κόστος ζωής.

Είδος πολυτελείας είναι για τους πιο πολλούς νέους εργαζόμενους η έξοδος για ψώνια. Μια βόλτα σε εμπορικά καταστήματα με βιτρίνες που το περιεχόμενό τους κοστίζει εκατοντάδες ευρώ τις περισσότερες φορές δεν καταλήγει στο ταμείο. Μπορεί η γκαρνταρόμπα να μην αποτελείται από ακριβά κομμάτια και πιθανόν να μην ανανεώνεται

συχνά, υπάρχουν όμως έξυπνες λύσεις για όσους θέλουν να προσέξουν την εμφάνισή τους. Δεν είναι λίγοι πάντως αυτοί που επισκέπτονται πολύ πιο συχνά τη μονάδα της γειτονιάς προκειμένου να μεταποιήσουν κάποιο ρούχο (*Τα Νέα*, 4/6/2008).

Στο ίδιο άρθρο τονίζεται ότι πλέον ενισχύεται η συγκατοίκηση, καθώς και ότι σύμφωνα με κάποιον κομμωτή οι πελάτες του έχουν περιορίσει τις επισκέψεις τους. Επίσης, έχουν μειωθεί οι έξοδοι σε κινηματογράφους και έχει ενισχυθεί η κατ' οίκον διασκέδαση με DVD, έχουν κοπεί οι παραγγελίες απ' έξω και γίνεται χρήση των μέσων μεταφοράς. Το ερώτημα που τίθεται είναι το γιατί η ενδεχομένως πιο ορθολογική και συνετή καταναλωτική αντίληψη προβάλλεται ως μειονέκτημα· γιατί όλα αυτά τα οποία προβάλλονται ως πρότυπα πλουτισμού και κατανάλωσης πρέπει να αποτελούν μειονεξίες, εάν δεν ικανοποιούνται. Προφανώς είναι ορθή η παρατήρηση του Z. Bauman περί εγκαλούμενων καταναλωτών δίχως κρίση και σκέψη, οι οποίοι ακολουθούν τα κελεύσματα της καταναλωτικής κοινωνίας, η οποία αναπαράγεται και διά του Τύπου.

Σε άλλη περίπτωση ως πρόβλημα εξόδων εμφανίζεται το κόστος της βενζίνης (130-150 ευρώ το μήνα) και του κινητού (80 ευρώ το μήνα) (*Ελευθεροτυπία*, 25/5/2008), καθώς και το γεγονός ότι επισκέπτονται τα μαγαζιά 2-3 φορές το χρόνο και κάνουν μόνο επτά ημέρες διακοπές το καλοκαίρι και αυτές σε συγγενικό σπίτι στο χωριό ή σε φθινό κάμπινγκ. Κάποιος μάλιστα δηλώνει: «έχω ως στόχο να βγαίνω κάθε Σαββατοκύριακο, αλλά δεν μουκάθεται, και δεν είμαι άνθρωπος των υπερβολών», ενώ κάποια άλλη κοπέλα ότι βγαίνει για ποτό ή για φαγητό 2-3 φορές το μήνα, ξοδεύοντας 60-70 ευρώ. Στα δύο παραδείγματα ανθρώπων που προβάλλει η εφημερίδα καταγράφονται οι εξής εντυπωσιακοί αριθμοί: όσον αφορά το πρώτο, 3-4 φορές τον μήνα κινηματογράφος, 8-10 φορές για φαγητό, 2-3 φορές για ποτό, δηλαδή 13-17 φορές το μήνα έξοδοι και κόστος περίπου 270 ευρώ! Όσον αφορά το δεύτερο, 8-9 εξόδους το μήνα με κόστος 180-230 ευρώ, αλλά και δόσεις Ι.Χ. Διαπιστώνουμε, δηλαδή, ότι η κυρίαρχη καταναλωτική ιδεολογία αποκρύπτει από τους ερωτώμενους το γεγονός ότι μάλλον απαιτούν υπερβολικά πολλά βάσει των εισοδημάτων τους, ενώ δεν αναλογίζονται ότι ενδεχομένως οι εν λόγω απαιτήσεις να είναι υπερβολικές.

Είναι σχεδόν βέβαιο ότι η πλειονότητα των μελών της «γενιάς των 700 ευρώ» ανήκει στην κοινωνία των καταναλωτών, ίσως ακριβέστερα των υπερ-καταναλωτών, χαρακτηριστική αξία της οποίας είναι κατά τον Z. Bauman μια ευτυχισμένη ζωή, στην εγκόσμια ζωή, εδώ και τώρα, δηλαδή

στιγμιαία και διηνεκής, καθώς η καταναλωτική κοινωνία προσπαθεί όσο μπορεί να κάνει τη μη ικανοποίηση των μελών της διηνεκή (Bauman, 2008, σ. 63, 66). Όταν ως αιτία διαμαρτυρίας τίθεται το οικονομικό ζήτημα (το οποίο σε καμία περίπτωση δεν είναι ισοδύναμο πρόβλημα με προηγούμενες δεκαετίες της ελληνικής κοινωνίας, προπολεμικά και μεταπολεμικά), τότε δικαιούμαστε να υποθέτουμε ότι η «γενιά των 700 ευρώ» αποτελεί μία γενιά όχι μόνο κατασκευασμένη από την προηγούμενη, αλλά και από τον ίδιο τον εαυτό της, εφόσον η κύρια ιδεολογική και πνευματική αναζήτηση είναι μισθός άνω των 700 ευρώ από τα 25-30 χρόνια. Το *υλικό παρόν* δείχνει να αποτελεί το κύριο μέλημά της και όχι ένα *καλύτερο μέλλον*.⁶

4.4. Οικογένεια

Η οικογένεια τούς σώζει από τη φτώχεια... (*Έθνος*, 21/07/2007).

Η διαχείριση της συγκεκριμένης θεματικής κατηγορίας ανάλυσης οδηγεί σε σημαντικές σκέψεις και συμπεράσματα. Από τη μία μεριά, εξετάζουμε ποιος είναι ο ρόλος της οικογένειας για τα μέλη της «γενιάς των 700 ευρώ» και, από την άλλη μεριά, μελετούμε τον τρόπο με τον οποίο οι δράσεις που αναλαμβάνει η οικογένεια νομιμοποιούν και συντηρούν τη θέση της γενιάς στο ευρύτερο κοινωνικό γίγνεσθαι, και, ειδικότερα, στο πλαίσιο της καταναλωτικής κοινωνίας, αναπαράγοντας σχέσεις και θέσεις εξουσίας.

Το ότι συνεχίζω να κυνηγάω τα όνειρά μου το οφείλω στους δικούς μου (*Ελευθεροτυπία*, 17/04/2007).

Το κοινωνικό μόρφωμα της οικογένειας διαδραματίζει καθοριστικό και νευραλγικό ρόλο, όχι μόνο ως προς την ποιοτικότερη διαβίωση των μελών που ανήκουν στην ομάδα της «γενιάς των 700 ευρώ», αλλά κυρίως ως προς την εξασφάλιση της επιβίωσής τους. Η παροχή στέγης και οικονομικής ενίσχυσης δίνει τη δυνατότητα στα νέα μέλη της οικογένειας να επιδιώξουν τους στόχους τους –οι οποίοι προκύπτουν από τις πολύχρονες σπουδές τους– και να καλύπτουν τα βασικά έξοδά τους. Δίχως την οικονομική αλλά και συναισθηματική συνδρομή της οικογένειας και τη συνέχιση διαμονής στην οικογενειακή στέγη, η «γενιά των 700 ευρώ» θα

6. Ενδεικτική είναι η μεγάλη αποχή των «νέων» στις ευρωεκλογές του 2009, δείχνοντας την απάθεια και την αδιαφορία τους για το μέλλον.

αντιμετώπιζε πρόβλημα επιβίωσης. Η υποστήριξη της οικογένειας στα νεότερα μέλη της και η βοήθεια που προσφέρει μέχρι να βρουν μισθολογικά ικανοποιητική εργασία (αλλά και αργότερα) αποτελεί τη μία διάσταση του ρόλου της, όπως προβάλλεται από τον ημερήσιο Τύπο. Αυτή την πτυχή κατασκευάζουν και τα ακόλουθα αποσπάσματα, προσθέτοντας, όμως, και νέα στοιχεία:

Η Μπετίνα θα πάρει επίδομα αδείας από τους...γονείς – από αυτούς παίρνει και το μισθό (*Ελεύθερος Τύπος*, 05/07/2008).

Για να αντεπεξέλθει στις συνθήκες η γενιά μεταξύ 18 και 30 ετών χρειάζεται επιδότηση. Όπου δεν υπάρχει κάποιου είδους κρατική επιδότηση το ρόλο αυτό αναλαμβάνει η ίδια η οικογένεια.[...] η οικογένεια έχει επιφορτιστεί εξ ολοκλήρου, [...], το ρόλο της διατήρησης της κοινωνικής συνοχής (*Έθνος*, 21/07/2007).

Διαπιστώνουμε ότι και εδώ προβάλλεται η υποστήριξη και η βοήθεια που προσφέρει η οικογένεια στα νεότερα μέλη της, αλλά ο ρόλος της πλαισιώνεται και με μία νέα διάσταση: την υποκατάσταση της ανυπαρξίας της ελληνικής προνοιακής πολιτικής. Σε κάθε περίπτωση, η οικογένεια δρα ως ένα «δίχτυ προστασίας» για τα νέα σε ηλικία μέλη της, δραστηριοποιούμενη ως προς αυτό, τόσο στην ιδιωτική όσο και στη δημόσια σφαίρα. Σε αντίθεση με αυτό που υποστηριζόταν στο πλαίσιο της φιλελεύθερης σκέψης, ότι, δηλαδή, η οικογένεια αποτελεί αποκλειστικά τμήμα της ιδιωτικής σφαίρας, στις (μετα)-νεωτερικές κοινωνίες η οικογένεια αναλαμβάνει και αρμοδιότητες του επίσημου κράτους, ανατρέποντας κατά κάποιον τρόπο το παραδοσιακά κατασκευασμένο δίπολο «δημόσιο-ιδιωτικό». Άλλωστε, οι δύο αυτοί όροι δεν χαρακτηρίζουν δύο προϋπάρχουσες κοινωνικές σφαίρες, αλλά αποτελούν πολιτισμικές κατηγοριοποιήσεις, οι οποίες χρησιμοποιούνται για να απο-νομιμοποιήσουν κάποια συμφέροντα, απόψεις και θέματα και να δώσουν αξία σε κάποια άλλα (Fraser, 1995, σ. 287-312).

Αξιολογώντας αυτές τις προαναφερθείσες δράσεις της οικογένειας, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι η οικογένεια, όπως αναφέρει ο Foucault, αποτελεί μία πολιτισμική κατασκευή, στο πλαίσιο της οποίας ο ευρύτερος κοινωνικός μηχανισμός προσπαθεί να οργανώσει τις ζωές απλών ανθρώπων με το να προσφέρει περιορισμένες θέσεις υποκειμένων. Ως ένα σημείο παραγωγής, η οικογένεια παράγει θέσεις υποκειμένων, όπως γονέας/παιδί, ο σύντροφος/η σύντροφος, που βασίζονται στο φύλο και στην ηλικία και συνιστούν θέσεις εξουσίας. Αυτές οι θέσεις

υποκειμένων πρέπει να κατανοηθούν ως ρυθμισμένες και παραγόμενες ιστορικά (Wodak, 1997, σ. 199-200).

Μένουν καθηλωμένα στην οικογενειακή εστία, αποφεύγουν τη σταθερή σχέση και δεν μπορούν να σχεδιάσουν το μέλλον τα νιάτα των 700 ευρώ (*Τα Νέα*, 17/04/2008).

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις όπου τα παιδιά, συναισθηματικά εξαρτημένα από τους γονείς, μένουν μαζί τους, παρόλο που δεν αντιμετωπίζουν οικονομικό πρόβλημα, προς τέρψη των γονέων που ενθαρρύνουν αυτή την πρακτική καθώς επιθυμούν να ασκούν έλεγχο πάνω τους (*Ελεύθερος Τύπος*, 11/10/2007).

Θεωρούμε ότι η εξουσία είναι εγγεγραμμένη, υπό μία έννοια στην ίδια την οικογένεια. Η εξουσία διαχέεται παντού στην κοινωνία μέσα από την ποικιλοότητα των σχέσεων δύναμης που υπάρχουν και κυκλοφορούν ανάμεσα σε ολόκληρο το κοινωνικό σώμα, ενώ ταυτόχρονα επενδύονται και διαμορφώνουν τα υποκείμενα σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.⁷ Το ίδιο συντελείται και εντός της οικογένειας. Οι σχέσεις εξουσίας είναι αναπόσπαστο μέρος της οικογένειας, καθώς αναπαράγουν και κατασκευάζουν το λόγο της οικογένειας και, ταυτόχρονα, συνθέτουν την ίδια την ιδεολογία της ως μία ρυθμιστική αρχή. Κατά κάποιον τρόπο, η εξουσία ενσωματώνει τα άτομα και τα προσαρμόζει με τρόπο που να ικανοποιούν τις ανάγκες της, όπως αποτυπώνεται με λανθάνοντα τρόπο και στο παραπάνω απόσπασμα. Ως εκ τούτου, τα γηραιότερα σε ηλικία μέλη της οικογένειας, χρησιμοποιούν τη μειονεκτική θέση στην οποία βρίσκονται τα νεότερα μέλη, προκειμένου να τα κρατήσουν κοντά τους περισσότερο χρόνο, ισχυροποιώντας, έτσι, τις σχέσεις εξουσίας που έχουν αναπτυχθεί. Οι γηραιότεροι προσφέροντας στους νεότερους ό,τι δεν μπορούν να αποκτήσουν βάσει της αδυναμίας πρόσβασης στην αγορά εργασίας ή των χαμηλών αποδοχών τους, αφενός διακονούν την ιεραρχική διχοτομία «νέοι-μεγάλοι» και αφετέρου αναχαιτίζουν την εξέλιξη της νεολαίας. Κατά έναν τρόπο, προσπαθούν να διατηρήσουν όλα τα προνόμια που κατέχουν και να εμποδίσουν τη μεταβίβαση αυτών στη νέα γενιά (Bourdieu, 1993).

7. «Η εξουσία είναι παντού, όχι επειδή συμπεριλαμβάνει τα πάντα, αλλά επειδή έρχεται από παντού». Βλ. Foucault M., 1981, *The history of sexuality. An introduction*, Harmondsworth, Penguin Books, σ. 93.

5. ANTI ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ

Εν κατακλείδι εκείνο το οποίο υποστηρίζουμε, ακολουθώντας τη σκέψη του Bourdieu περί κατασκευασμένων όρων και περί σχέσεων εξουσίας μεταξύ των γενεών, είναι ότι η «γενιά των 700 ευρώ» φαίνεται να συνιστά μία κατασκευασμένη γενιά από την προηγούμενη, με σκοπό να διατηρηθεί στη νεότητα, αλλά και ταυτόχρονα στη χαμηλά αμειβόμενη εργασία, διπλά εξαρτημένη με άλλα λόγια. Εφόσον αποδεχόμαστε ότι η μεγαλύτερη γενιά πιέζει τη νεότερη στη νεότητα προκειμένου να προστατεύσει τα κεκτημένα της και η νεότερη την παλαιότερη στα *γηρατειά* εποφθαλμιώντας τα προνόμια και τις θέσεις της, καταλήγουμε στη διαπίστωση ότι το ίδιο ισχύει και για τη «γενιά των 700 ευρώ». Είναι σαφές ότι οι προηγούμενες γενιές στην Ελλάδα πέτυχαν πολύ καλύτερους όρους διαβίωσης, αμοιβών και ασφάλισης εν συγκρίσει με τη «γενιά των 700 ευρώ», στην οποία προσέφεραν τη δυνατότητα σπουδών συχνά χωρίς αντίκρισμα, προτάσσοντας την ιεροποίηση του πτυχίου, το οποίο, την ίδια στιγμή που κρινόταν απαραίτητο από μεγάλη πλειονότητα των Ελλήνων, απαξιωνόταν από τους ίδιους ως «χαρτί», το οποίο ενδέχεται να φανεί χρήσιμο στο μέλλον. Η σχέση εξάρτησης μεταξύ παλαιότερης και νεότερης γενιάς, οδηγεί στη διατήρηση της προηγούμενης γενιάς σε σχέση ισχύος και της νέας γενιάς σε σχέση ελέγχου και, ενδεχομένως, υποταγής. Μέσω αυτών των σχέσεων, οι οποίες εμφανίζονται ως φυσικές, διατηρείται η σύγκρουση των γενεών, η οποία προφανώς δεν είναι ηλικιακή, αλλά κοινωνική και οικονομική.

Θεωρούμε, λοιπόν, ότι η «γενιά των 700 ευρώ» αποτελεί μία κοινωνική κατασκευή, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υφίσταται ως ομάδα ή έστω ως κοινωνική κατηγορία και χωρίς σε καμία περίπτωση αυτό να σημαίνει ότι και η ίδια η γενιά δεν έχει συμμετάσχει στη διαμόρφωσή της με τις πράξεις ή τις παραλείψεις της. Άλλωστε διαπιστώσαμε ότι έχουν ενταχθεί στο πλαίσιο της άτομα τα οποία διακρίνονται από ετερογένεια χαρακτηριστικών. Ακόμη και εάν τα άτομα-μέλη της υπό έρευνα γενιάς ανήκουν σε παρόμοια ηλικιακή κατηγορία και κατέχουν ενισχυμένο εκπαιδευτικό κεφάλαιο, διαφοροποιούνται βάσει άλλων κοινωνικών παραγόντων, όπως είναι το φύλο ή η κοινωνική τάξη (για να αναφέρουμε κάποιους από αυτούς), παράγοντες οι οποίοι δεν λαμβάνονται υπόψη στον τρόπο με τον οποίο εννοιολογείται, κατασκευάζεται και εγκαθιδρύεται η κατηγορία αυτή. Η ενοποίηση ατόμων σε μία κοινή κοινωνική κατηγορία και η συνακόλουθη κατασκευή της κατηγορίας αυτής μέσα από την απόδοση χαρακτηριστικών και τη δόμηση προσδο-

κίων συνιστά πράξη, η οποία επιτελείται από το σύνολο των θεσμών, όπως η οικογένεια ή το κράτος. Κατά τον τρόπο αυτό κανονικοποιούνται συμπεριφορές και ρυθμίζονται οι σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στα άτομα-μέλη διαφορετικών και, μάλιστα, συγκρουόμενων γενεών. Από όσα αναφέραμε καθίσταται σαφές ότι τα μέλη αυτής της υποτιθέμενης γενιάς συνδέονται μεταξύ τους, κυρίως βάσει της σύγκρουσής τους με την προηγούμενη γενιά. Ο τρόπος «ένταξης στην κοινότητα» είναι πλήρως υποκειμενικός. Αυτό που μετρά είναι η στιγμιαία ένταξη στην κοινότητα. Η υπόθεση αυτή μένει ανοιχτή για μελλοντική διερεύνηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Άρεντ Χ., 1986, *Η ανθρώπινη κατάσταση*, Αθήνα, Γνώση.
- Baudrillard Ζ., 2005, *Η καταναλωτική κοινωνία*, Θεσσαλονίκη, Νησίδες.
- Bauman Ζ., 2002, *Η εργασία, ο καταναλωτισμός και οι νεόπτωχοι*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
- Bauman Ζ., 2008, *Ζωή για κατανάλωση*, Αθήνα, Πολύτροπον.
- Bourdieu Ρ., 2001, *Μάθημα πάνω στο μάθημα*, Αθήνα, Καρδαμίτσα.
- Bourdieu Ρ., 2007, *Η ανδρική κυριαρχία*, Αθήνα, Πατάκης.
- Δεμερτζής Ν. και Σταυρακάκης Γ., 2008, *Νεολαία: ο αστάθμητος παράγοντας*, Αθήνα, Πολύτροπον.
- Ινκορβία Α. και Ριμάσα Α., 2008, *Η γενιά των 1000 ευρώ*, Αθήνα, Καστανιώτης.
- Καρομαεσίνη Μ., 2006, *Η ανεργία των νέων*, Αθήνα, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς.
- Κουζής Γ., 2008, «Αγορά εργασίας: Μήτρα της ανθρώπινης οδύνης», στο Ν. Παναγιωτόπουλος (διεύθυνση), *Η απομάγευση του κόσμου*, Αθήνα, ΕΚΚΕ/Πολύτροπον, σ. 151-168.
- Κυριαζή Ν., 2001, *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών* (3η έκδ.), Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Mason J., 2003, *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Montlibert de Ch., 2003, *Η κοινωνιολογική συλλογιστική*, (3η έκδ.), Αθήνα, Καρδαμίτσα.
- Μουσούρου Α., 2005, *Εισαγωγή στην κοινωνιολογία των ηλικιών και των γενεών*, Αθήνα, Gutenberg.
- Παναγιωτόπουλος Ν. (διεύθυνση), 2008, *Η απομάγευση του κόσμου*, Αθήνα, ΕΚΚΕ/Πολύτροπον.
- Τριανταφυλλίδου Α., «Η γενιά των 700 ευρώ» και το ελληνικό Πανεπιστήμιο, <http://blogs.eliamep.gr>, 24/5/2008.

Ξενόγλωσση

- Bourdieu Ρ., 1993, *Sociology in question*, London, Sage.
- Chauvel L., 2002, *Le destin des générations, structure sociale et cohortes en France au XXe siècle* (2nd ed.), Paris, PUF.
- Foucault Μ., 1981, *The history of sexuality. An introduction*, Harmondsworth, Penguin Books.
- Fraser Ν., 1995, «Politics, culture and the public sphere: toward a postmodern conception», στο L. Nicholson και S. Seidman (eds), *Social postmodernism: Beyond identity politics*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 287-312.
- Howarth D., 2000, *Discourse*, Buckingham, Open University Press.
- Mannheim K., 1952, *Essays on the sociology of knowledge*, London, Routledge and Kegan Paul.
- Nicholson Ν., Seidman S. (eds), 1995, *Social postmodernism: Beyond identity politics*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Wodak R. (ed.), 1997, *Gender and discourse*, London, Sage.

ΑΡΘΡΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ**ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ**

- Γιάνναρου Α., 2007, «Εμείς, η γενιά των 700 ευρώ, ζητάμε...», 18 Νοεμβρίου.
Ελαφρός Γ., 2009, «Οι νεόπτωχοι της διπλανής πόρτας», 5 Ιανουαρίου.
Κάραλης Σ., 2007, «Χλιδάνεργοι, περιμένοντας «Τη δουλειά»...κάθονται», 18 Νοεμβρίου.
Παπαδημητρίου Μ., 2007, «Η σύγχυση των 700 ευρώ», 14 Δεκεμβρίου.
Πουρνάρα Μ., 2009, «Η χαμηλή πτήση της γενιάς 30-40», 25 Ιανουαρίου.

ΤΑ ΝΕΑ

- Γεωργάκη Η., 2007, «...μέρα Μαγίου σε χάνω», 02 Μαΐου.
Γεωργάκη Η., 2007, «Νεόπτωχοι», 27 Δεκεμβρίου.
Ιωακειμίδης Π.Κ., 2008, «Η “γενιά των 700 ευρώ” και άλλα παραμύθια...», 19 Σεπτεμβρίου.
Μάστορας Ν. και Σαλτού Ε., 2008, «Πτυχία πολλών ταχυτήτων», 15 Φεβρουαρίου.
Νασόπουλος Δ., 2007, «Αναχρονισμός το κρατικό μονοπώλιο της γνώσης» (συνέντευξη με τον Μ. Χρυσοχοΐδη βάσει ερωτημάτων που θέτουν οι αναγνώστες της εφημερίδας), 8 Ιανουαρίου.
Πελώνη Α., 2008, «Μια σιωπηρή πλειοψηφία 700 ευρώ», 19 Μαρτίου.
Σαλτού Ε. και Παπακώστα Κ., 2008, «“Έξι σωσίβια” για τη γενιά των 700 ευρώ», 4 Ιουνίου.
2008, «Στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας εκπρόσωποι της Γενιάς των 700 ευρώ», 18 Δεκεμβρίου.
2008, «Φαινόμενα», 17 Απριλίου.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

- Δέδε Μ. και Γιαννίρη Ν., 2007, «Αντί για ζωή...επιβίωση», 16 Απριλίου.
Δέδε Μ. και Γιαννίρη Ν., 2007, «G700: Το κίνημα του διαδικτύου», 17 Απριλίου.
Δέδε Μ. και Γιαννίρη Ν., 2007, «Προλετάριοι new age», 17 Απριλίου.
Δέδε Μ. και Γιαννίρη Ν., 2007, «Η γενιά των 700 ευρώ. Πτυχία μόνο για κορνίζα», 18 Απριλίου.
Δέδε Μ. και Γιαννίρη Ν., 2007, «Επενδύουν σε διασκεδαστές», 19 Απριλίου.
Δέδε Μ., 2008, «Η γενιά των 700 ευρώ έχει και ψηφιακή φωνή», 17 Δεκεμβρίου.
Κιούσης Γ., 2008, «Μας έβγαλε στους δρόμους η απελπισία για το αύριο/Οι πολιτικοί δεν εμπιστεύονται τους νέους» (στρογγυλό τραπέζι με δύο κατηχητές και τέσσερις φοιτητές), 20 Δεκεμβρίου.
Λιάτσου Ο., 2008, «Απιαστο όνειρο για πολλούς νέους ακόμη και τα 700 ευρώ» (συνέντευξη με την Επικ. Καθηγ. και βουλευτή του ΠΑΣΟΚ, Εύη Χριστοφίλου), 15 Δεκεμβρίου.
Μοσχονά Κ., 2007, «Στην Ευρώπη των 27. Πρωταθλήτρια η χώρα μας σε ανέργους πτυχιούχους», 18 Απριλίου.
Μοσχονά Κ., 2007, «Υπάρχει και η τάξη των 300-600 ευρώ», 18 Απριλίου.
Μπουμπούκα Α., 2008, «Μια γενιά θέλει τον δικό της Μάη», 4 Μαΐου.
Μπαλή Γ., 2008, «Δεν είστε μόνοι στον αγώνα», 19 Δεκεμβρίου.
Ρουμελιώτη Α., 2008, «Μεσάνυχτα στο Μετρό με τους G700...», 8 Φεβρουαρίου.
Ρουμελιώτη Α., 2008, «Η γενιά των μείον 700 ευρώ», 20 Δεκεμβρίου.

ΤΟ ΒΗΜΑ

Λιάκος Α., 2007, «Για ποια γενιά μιλάμε;», 11 Μαρτίου.

Τζιόβας Δ., 2009, «Νεολαία-κράτος μια επικίνδυνη σχέση», 4 Ιανουαρίου.

Χρυσοχοϊδης Μ., 2007, «Η γενιά των 700 ευρώ αρχίζει να αντιδρά», 18 Μαρτίου.

Χρυσοχοϊδης Μ., 2007, «Από τους “μπέιμπι μπούμερ” στους “μπέιμπι λούξερ”», 8 Απριλίου.

ΕΘΝΟΣ

Γενιτσαριώτη Κ. και Καρζής Φ., 2007, «Η οικογένεια τούς σώζει από τη φτώχεια», 21 Ιουλίου.

Καρζής Φ., 2007, «Η γενιά των 600 ευρώ», 16 Δεκεμβρίου.

Κεμανέτση Σ., 2008, «Η σκυτάλη στη G700», 15 Δεκεμβρίου.

Μαρούτση Η., 2008, «Μένουν με τη μαμά και το μπαμπά και έχουν μισθό...χαρτζιλίκι», 21 Ιουλίου.

Μυλόπουλο Γ.Α., 2008, «Η γενιά των 700 ευρώ θέλει δίκαιη κοινωνία», 30 Μαΐου.

Ψαρά Μ., 2008, «Η γενιά των 700 ευρώ μεταναστεύει», 27 Σεπτεμβρίου.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Βαλτζή Μ., 2008, «Στο σύνολο...των 700 ευρώ», 10 Μαΐου.

Βανδώρος Σ., 2008, «Μεταξύ ανεργίας κι αβέβαιης απασχόλησης», 20 Απριλίου.

Γαρνέλη Κ., 2007, «Κάνουν διακοπές οι νεόπτωχοι;», 24 Αυγούστου.

Ευαγγελοδήμου Ε., 2008, «Οι bloggers αντιδρούν», 6 Φεβρουαρίου.

Ευαγγελοδήμου Ε., 2008, «Μηνιαίος μισθός...15 ημερών», 25 Μαΐου.

Καραχώστα Ν. και Τασούλα Γ., 2007, «Το 25% των Ελλήνων “ενηλικιώνεται” στα 30», 11 Οκτωβρίου.

Κατσουλάρης Κ., 2008, «Νέοι, ικανοί, πτυχιούχοι και...φτωχοί», 20 Απριλίου.

Παυλόπουλου, Ν. 2008, «Η γενιά των babylosers», 20 Ιουλίου.

Τζαβέλλα Α., 2008, «Τι κάνει με το επίδομα αδείας η γενιά των 700 ευρώ», 5 Ιουλίου.